

Vertalen voor een blind of slechtziend oog

Source gallica.bnf.fr / Bibliothèque nationale de France

Gent, 25 november 2014, Isabelle Bambust - De ontvangst van gerechtelijke documenten (uit andere landen) en de verschijning voor een (vreemde) rechter roepen taalvragen op. Het is niet altijd even duidelijk welke taalrechten de burger heeft, en of hij altijd op een vertaling van een document of op bijstand

van een tolk kan rekenen. Ik verdedig een zo ruim mogelijke toepassing van een taal die de burger begrijpt, en dit zowel in burgerlijke zaken als in strafzaken.

De blinde of slechtziende persoon krijgt in mijn onderzoek rond taalbescherming bijzondere aandacht. Voor die particuliere categorie van rechtsonderhorigen is het belangrijk dat eerst de taalrechten worden bepaald, alvorens over te gaan tot een speciale bescherming met betrekking tot hun blindheid of slechtziendheid. Zo heeft het bijvoorbeeld geen zin een *Nederlandstalige* blinde een *Duitstalige* akte te betekenen met een (*Duitstalige*) transcriptie in brailleschrift. Maar wordt deze speciale categorie van personen werkelijk extra beschermd?

Een onmiskenbare bron is het Verdrag van 13 december 2006 inzake de rechten van personen met een handicap. Alle landen van de Europese Unie hebben dit verdrag ondertekend. Alleen Finland, Ierland en Nederland hebben de tekst nog niet bekrachtigd. Het verdrag heeft als doel “het volledige genot door alle personen met een handicap van alle mensenrechten en fundamentele vrijheden op voet van gelijkheid [...] bevorderen, beschermen en waarborgen, en ook de eerbiediging van hun inherente waardigheid [...] bevorderen” (artikel 1).

In dat zelfde artikel 1 worden personen met een handicap gedefinieerd als “personen met langdurige fysieke, mentale, verstandelijke of zintuiglijke beperkingen die hen in wisselwerking met diverse drempels kunnen beletten volledig, daadwerkelijk en op voet van gelijkheid met anderen te participeren in de samenleving.” De blinde of slechtziende persoon wordt dus vernoemd met verwijzing naar zijn zintuiglijke beperking.

In artikel 2 van dit verdrag omvat het begrip “communicatie” “talen, weergave van tekst, braille, tactiele communicatie, grootletterdruk, toegankelijke multimedia, alsmede geschreven teksten, audioteksten, eenvoudige taal, gesproken tekst, ondersteunende communicatie en alternatieve methoden, middelen en vormen voor communicatie, waaronder toegankelijke informatie- en communicatietechnologieën.” Daarmee erkent het verdrag dus ook het brailleschrift en de grootletterdruk.

De belangrijkste bepaling van dit verdrag met betrekking tot mijn onderzoek rond taalbescherming is wel artikel 13. Die tekst garandeert personen met een handicap de toegang tot een rechterlijke instantie in gelijkheid met anderen en “teneinde hun effectieve rol als (...) partij (...) in alle juridische procedures (...) te vergemakkelijken.” Dit betekent dus dat blinde, slechtziende en ziende personen op een zelfde doeltreffende manier een toegang tot de rechter hebben en dus ook over gelijkwaardige effectieve taalrechten beschikken.

De vraag is of dit toegekende recht ook in andere teksten wordt geconcretiseerd. De Europese Richtlijn nr. 2010/64 van 20 oktober 2010 betreffende het recht op vertolking en vertaling in strafprocedures¹ drukt die gelijkwaardigheid niet uit met betrekking tot de blinde of slechtziende persoon. Die Richtlijn in strafzaken heeft het in overweging 27 algemeen over personen met enige lichamelijke beperking waardoor hun vermogen om doeltreffend te communiceren is aangetast. In dat geval – *dixit* die overweging – moet er een bijzondere aandacht zijn voor de daadwerkelijke uitoefening van de rechten van verdediging van die kwetsbare personen.

Artikel 2.3 van die Richtlijn in strafzaken spreekt echter enkel over een passende bijstand aan personen met gehoor- of spraakstoornissen. De aandacht voor de lichamelijke beperking situeert zich daarmee alleen in de context van het recht op vertolking. En in dat mondelinge deel van het proces heeft de blinde of slechtziende persoon nu juist geen probleem. In de bepaling omtrent het recht op vertaling – het schriftelijke deel – is er geen sprake meer van personen met een lichamelijke beperking. De blinde of slechtziende persoon vormt hier dus jammer genoeg geen aandachtspunt,

¹ Zie <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/NL/TXT/PDF/?uri=CELEX:32010L0064&rid=1>

terwijl de ontvangst van documenten in zwartschrift voor hen wel degelijk een moeilijkheid oplevert.

Ook de Europese Betekeningsverordening (Verordening (EG) nr. 1393/2007 van het Europees Parlement en de Raad van 13 november 2007 inzake de betekening en de kennisgeving in de lidstaten van gerechtelijke en buitengerechtelijke stukken in burgerlijke of in handelszaken) blijft stilzwijgend met betrekking tot blinde of slechtziende personen. Tekstuele verduidelijkingen zouden op dat vlak erg welgekomen zijn.

De hamvraag betreft de concrete organisatie van de taalbescherming ten aanzien van de blinde of slechtziende persoon die een geschreven stuk ontvangt. Veronderstel dat een Nederlandstalige blinde naar Barcelona verhuist. Hij gaat op reis naar Berlijn en koopt daar een hele dure sofa die hij bij levering niet betaalt omdat er volgens hem een fabricagefout in het spel is. Er komt geen verzoening tussen de partijen waardoor de Berlijnse verkoper de blinde persoon voor de Berlijnse rechtbank dagvaardt. De oproeping zal overeenkomstig de Duitse procedure in het Duits worden opgesteld. Het stuk wordt naar Spanje gezonden. Ik neem even aan dat de verzoekende partij rekening zal houden met de Nederlandstaligheid van de blinde persoon. Er zijn dan drie concrete taalbeschermende mogelijkheden: een omzetting naar brailleschrift, grootletterdruk, of een audioversie.

Het brailleschrift zou in vele gevallen een ideale oplossing kunnen bieden. Doch, niet elke blinde persoon beheerst het brailleschrift. Dit is bijvoorbeeld het geval bij personen die op latere leeftijd blind worden. Wanneer de blindheid door bijvoorbeeld suikerziekte wordt veroorzaakt, is het mogelijk dat de blinde persoon ook de gevoeligheid in de vingers verliest, waardoor hij niet meer de tactiele bekwaamheid bezit om het brailleschrift te lezen. Ook de slechtziende persoon is het brailleschrift meestal niet machtig. Grootletterdruk is dan weer alleen doeltreffend voor slechtziende personen.

De omzetting van gerechtelijke documenten naar grootletterdruk doet vragen rijzen omtrent de leesbaarheid van het document en het aantal bladzijden. Toch zal een slechtziende heel vaak zijn resterende zicht nog willen benutten en aldus voor grootletterdruk kiezen.

Rest mij nog de oplossing van de audioversie. Het is een praktische oplossing, die trouwens overkoepelend kan werken voor de blinde, de slechtziende, of voor alle andere personen die niet in staat zijn het betekend document te lezen.

Wie moet voor de audioversie instaan?

Een audioversie zou kunnen bestaan in de voorlezing van het document door een taalgenoot die de blinde of slechtziende persoon zelf contacteert. Dit tast echter de autonomie van de blinde of slechtziende persoon aan. Allereerst zou de betekende persoon zelf een taalgenoot moeten zoeken, en bovendien zal hij de audioversie maar één keer of in het beste geval slechts enkele keren kunnen beluisteren (tenzij de blinde of slechtziende persoon zelf een luisteropname van de voorlezing maakt). Het verleende recht op een effectieve toegang tot de rechter krijgt daarmee een wat hol karakter.

Een zelfde eenmalige voorlezing zou kunnen gebeuren door de officiële boodschapper van de akte. Dit meer doeltreffende systeem kent echter veel andere problemen.

Eerst en vooral zou het dan om een betekening aan de persoon zelf van de blinde of slechtziende moeten gaan. Doch veelal wordt de betekende akte op het adres van de niet aanwezige betekende persoon achtergelaten.

Ten tweede bestaan er ook betekeningssystemen waarbij er helemaal geen rechtstreeks contact mogelijk is tussen een *officiële* boodschapper en de betekende partij (bijvoorbeeld bij een betekening per post).

Ten derde zal de boodschapper niet altijd taalkundig in staat zijn om de akte voor te lezen. Zo zal de Spaanse boodschapper in het vermelde voorbeeld naar alle waarschijnlijkheid geen Nederlands kennen.

De officiële voorlezing werkt dus alleen wanneer de officiële taal van de plaats van betekening overeenstemt met de eigen taal van de betekende persoon.

Een keuze voor een blijvende audioversie die door de betekende persoon meermaals kan beluisterd worden stelt ook problemen. Opnieuw kan van de blinde of slechtziende persoon niet verlangd worden dat hij zelf voor een scanner, Optical Character Recognition-software, tekst-naar-spraaksoftware, en een computer met geluidswaergave moet zorgen. Dit zijn de technologische middelen van vandaag die de blinde of slechtziende persoon in staat stellen een elektronische of papieren versie in

zwartschrift te beluisteren. Niet elke blinde of slechtziende persoon heeft immers toegang tot die technologische snufjeswereld. Het zou goed zijn mochten ondersteunende verenigingen zoals de Brailleliga op dat vlak hun medewerking kunnen verlenen. In ons voorbeeld zou dit concreet betekenen dat de Nederlandstalige in Barcelona eventueel via de Spaanse blindenrepresentatie aan een audioversie zou kunnen geraken.

Een andere mogelijkheid is dat de verzendende instantie zelf voor een audioversie zorgt. Een eventuele vertaling zou dan door de tussengekomen vertaler opgenomen worden. Die luisterversie zou dan met het te betekenen document meereizen. Ook daar zou de blinde of slechtziende persoon over een minimale technologie moeten beschikken om bijvoorbeeld de op een insteekgeheugen geplaatste opname te kunnen beluisteren.

Eigenlijk moet ik mij in mijn onderzoek niet op één enkele oplossing vastpinnen. De blinde of slechtziende persoon kan veel beter zelf zijn wens voor een bepaalde oplossing uitdrukken.

Mijn onderzoek stelt immers de ontwikkeling van een taalpubliciteitssysteem voor. Net zoals de ziende personen zou ook de blinde of slechtziende persoon een taalverklaring in dit taalbekendmakingssysteem moeten verrichten. Daar krijgt hij de mogelijkheid te vermelden welke geschreven en gesproken taal hij het best beheerst. Onder de geschreven talen kan hij het brailleschrift vermelden. Ook heeft hij de mogelijkheid te opteren voor grootletterdruk of voor een audioversie, waarbij hij kan zeggen of hij al dan niet zelf voor een audioversie zal instaan.

Ik wil nog even benadrukken dat de taalproblemen van de ziende, de blinde en de slechtziende personen uiteraard niet alleen gelden voor grensoverschrijdende betekeningen, maar ook voor interne betekeningen. Mijn onderzoek stelt hier geen grenzen. Of het nu gaat om een interne of om een grensoverschrijdende betekening, ik houd in elk geval rekening met een taalbescherming rond de begrijpelijke taal van de ziende, de blinde of de slechtziende persoon. Zo krijgen de ziende persoon en de persoon met een visuele beperking te maken met de vier volgende voorbeeldhypotheses:

1. de Nederlandstalige uit Gent ontvangt een Nederlandstalige dagvaarding om voor de rechtbank van Gent te verschijnen (interne betekening);

2. de Bulgaarstalige uit Gent ontvangt een Nederlandstalige dagvaarding met een Bulgaarse vertaling om voor de rechtbank van Gent te verschijnen (interne betekening);
3. de Nederlandstalige uit Gent ontvangt een Duitstalige dagvaarding met een vertaling naar het Nederlands om te verschijnen voor de Duitse rechter (grensoverschrijdende betekening);
4. de Nederlandstalige uit Sofia (Bulgarije) ontvangt een Duitstalige dagvaarding met een vertaling naar het Nederlands om te verschijnen voor de Duitse rechter (grensoverschrijdende betekening).

Taalervaringen van blinde, slechtziende en ziende personen in de gerechtelijke wereld zouden mijn onderzoek zeker kunnen inspireren. Ook opmerkingen over mijn voorstel van taalbescherming voor blinden en slechtzienden zijn zeker welkom.

Isabelle Bambust (Isabelle.Bambust@UGent.be) is onderzoeker-assistent aan de rechtsfaculteit van de Universiteit Gent. Sinds 2012 verricht zij onderzoek rond de taalbescherming bij de grensoverschrijdende mededeling van gerechtelijke documenten.